

# Seusoskatten – en arkeologisk rysare

Anna Gustavsson, D-student i antikens kultur och samhällsliv

Den illegala handeln med antika och arkeologiska artefakter är en av de marknader som omsätter mest pengar i världen. Denna handel innebär inte bara att värdefull arkeologisk information och föremålets kontext går förlorad, utan också att människors kulturella och historiska arv utarmas. Detta är i allra högsta grad en politisk, kulturell och internationell fråga.

År 1990 kom ett spektakulärt arkeologiskt fynd till allmän kännedom. En unik romersk silverservis skulle auktioneras ut av den välkända auktionsfirman Sothebys i New York. Skatten är den största kända hittills och består av 14 silverobjekt, däribland en tallrik med en inskription som givit skatten dess namn; *Seuso*. Engelsmannen Lord Northampton som ville sälja den, sade sig ha köpt föremålen i god tro i London på 1980-talet. Sothebys kontaktade alla länder som ingick i det romerska riket och tre länder gjorde anspråk på skatten; Ungern, Libanon och Kroatien. En rättsprocess sattes igång för att slå fast ursprungsland, men det har ännu inte officiellt klarlagts var skatten kommer ifrån. Ungern presenterade en rad bevis som tydligt talar för att skatten hittades i vad som en gång var det romerska Pannonien i det nuvarande Ungern. Dessutom har polisiär information som stöder dessa bevis, kommit ut efter rättegången. Det finns inte särskilt mycket material publicerat om Seusoskatten. Många av artiklarna har dessutom inte publicerats i arkeologiska eller historiska tidskrifter, utan i sådana som riktar sig till handlare och privata samlare. Det kanske kan säga en del om skattens kommersiella status, den är värderad till 100 miljoner engelska pund. Colin Renfrew, professor i arkeologi och

en av de ledande på British Museum, omnämner fallet som en av de största konstskandalerna i historien.

Det finns mycket att diskutera rörande etiska frågor i samband med handel med arkeologiska fynd och konstföremål. UNESCOs konvention från 1970, ”The Convention on the means of prohibiting and preventing the illicit import, export and transfer of ownership of cultural property”, definierar vad som är kulturarv och hur sådana föremål bör behandlas. I Ungern gäller konventionen sedan 1979. Vad som saknas i denna konvention är en paragraf rörande objekt som sägs ha köpts i god tro, som i fallet med Seusofyndet. Det finns ingen lag som skyddar denna typ av föremål. Dessutom är det alltför många länder som inte har skrivit på konventionen och inte har några regleringar av in- och utförsel, däribland Schweiz dit Seusoskatten togs för att ”tvättas”. Problemen med smuggling borde åtgärdas genom lagar och ökad kontroll från statsmakterna i framförallt de importerande länderna. Utan s.k fyndkontext blir ett föremål i princip ”värdelöst” ur arkeologisk forskningssynpunkt, vet man inte var och i vilket sammanhang det hittades kan man heller inte få någon ny information!

Den kontextuella arkeologin växte fram under 1980-talet, starkt påverkad av den brittiske arkeologen Ian Hodder. Den innebär att ett enskilt fynds betydelse är högst specifik och i och med det kontextberoende. Hodder menar att vi endast genom att grundligt rekonstruera ett kulturhistoriskt sammanhang kan komma närmare meningen bakom den materiella kulturen och förstå tidigare människor på jorden och ytterst deras tankar. Detta kan i många fall låta som en utopi, men det kontextuella perspektivet har tillåtit och möjliggjort nya frågor inom den arkeologiska forskningen. Seusofyndets tidiga historia kan belysas ur denna aspekt, och den skandal Colin Renfrew talar om kan understrykas utifrån ett kontextuellt resonemang.

It's the duty of every archaeologist to ensure the preservation of the archaeological heritage by every legal means (Eaa:s yrkesetiska riktlinjer, 1.2)

### *Provinsen Pannonien*

Den romerska provinsen Pannonien omfattade delar av norra Kroatien, östra delen av Österrike samt västra Ungern. Namnet härstammar från illyriska stammar, Pannonii. Romarnas intresse för området berodde från början på de silver- och järnfyndigheter som fanns där och år 11 f.Kr. inkorporerades Pannonien formellt som provins i det romerska riket. Under de första fyrahundra åren e.Kr. var området gränsprovins mot norr. Först skyddades gränsen vid Donau med mobila trupper i tillfälliga läger, men under första århundradet e.Kr. upprättade kejsar Claudius permanenta fort längs Donau, i trakten av nuvarande Budapest. Soldaterna som var stationerade i dessa fort rekryterades från andra romerska provinser. Trupperna gick under namnet *auxilii*. De viktigaste städerna i provinsen var *Carnuntum*, *Aquincum* (dagens Budapest) och *Gorsium*. Under 300-talet och kejsar Konstantin fortsatte förstärkningen av gränserna, men även längre in i Pannonien byggdes nya fort. I slutet av århundradet ägde nya strider med germanska folk rum. Stora folkmassor, främst goter och hunner vandrade in i Pannonien och provinsens romerska historia tog slut år 430.

### *Seusoskattens ruskiga historia*

År 1983 tackade Getty-museet nej, med hänvisning till etiska och juridiska aspekter, till att köpa eller sälja vidare skatten. Precis när Lord Northampton gjorde sin förfrågan var en ungersk professor i arkeologi, Dr. Szilágyi, gäst på Getty-museet. Denne hävdade att den ungerska sjön Balaton fanns avbildad på en av silvertallrikarna och informerade museiledningen. Museet hade hamnat i blåsväder redan tidigare när man handlat med illegalt införda artefakter och avstod från att gå vidare. Även Sothebys förstod att det var bäst att gå försiktigt fram och höra sig för om det unika fyndet. Ungern, Libanon och Kroatien gjorde anspråk på att vara det land där skatten hittats. I rätten fastslogs det att det inte gick att bevisa något i fråga om skattens ursprung. Enligt Dr László Kocsis som arbetar vid Budapest Nationalmuseum hittades Seusoskatten under 1970-talet nära Balatonsjön i Ungern, i en grotta vid orten Szabadbattyán,

och nära en romersk villa. Föremålen var nedlagda tillsammans i en stor kopparkittel. Vidare ska ledarna för kommunistpartiet i Ungern ha bett en känd professor, András Mócsy, att undersöka och värdera skatten. Hans anteckningar hittades dock inte förrän efter hans död. Dr Mihály Nagy som var en av de ungerska representanterna under rättegången menar att skatten smugglats ut ur landet med hjälp av mutor. Hela historien är höljdd i dunkel och det verkar omöjligt att få reda på exakt hur den sedan togs till Schweiz, där den hamnade på svarta marknaden.

Scotland Yard har försökt lösa fallet med Seusoskatten och ett mord som är knutet till upptäckten av den. Den 24-åriga ungerske soldat som ska ha hittat skatten, József Sümegeh boende i Polgárdi ca 15 km öster om Balatonsjön, var känd i sin hemtrakt för att handla med antikviteter. En granne hävdar att han vid ett flertal tillfällen sett ryska officerare komma hem till Sümegeh för att köpa föremål. Flera personer i grannskapet säger att de sett både kitteln och de övriga föremålen i Seusoskatten, men att de var så smutsiga att det var svårt att förstå att de var så värdefulla. När József Sümegeh hittades hängd år 1980 bedömde utredarna dödsfallet vara ett självmord och inga spår säkrades i den tekniska undersökningen. Sümeghs familj trodde aldrig att han tagit sitt eget liv, och tio år senare när det politiska systemet genomgick förändringar och Sovjet lämnade Ungern, begärde Sümegeh far att fallet skulle tas upp på nytt. Eftersom området där fyndet kan ha gjorts var skyddat av militären kan utsmugglingen ha stötats av antingen ungersk eller sovjetisk militär. Det är naturligtvis inga problem i de flesta länder att illegalt föra ut föremål via diplomatfordon eller diplomatpost. Vid ett flertal tillfällen under utredningens gång i Polgárdi figurerade namnet *Seuso*. Så kom det sig att vad som först varit ”endast” en ungersk mordutredning kom att bli en internationell brottsutredning. Under flera år har nämligen Scotland Yard, schweizisk polis och representanter från ungerska regeringen arbetat i hemlighet för att försöka få tag i ytterligare ett dussin föremål som sägs höra till skatten. De sades finnas i Zürich hos en mynt- och silverhandlare, Anton Tkalec. Han var en av handlarna som involverades i försäljningen av de fjorton föremål Lord Northampton köpte för 14 miljoner engelska pund. Hela skatten som har värderats till så mycket som 100 miljoner engelska pund, är i nuläget omöjlig att sälja...

Enligt Scotland Yard finns det helt säkert fler föremål än de kända fjorton, som aldrig syns på den öppna marknaden. Dessa föremål skulle kunna bidra till att lösa mordet på József Sümegh eftersom han blev mördad strax efter det att han sålt de första föremålen till lokala konsthandlare. För att lösa fallet har Scotland Yard samarbetat med en nederländsk konstsmugglare vid namn Michel van Rijn. Han fick vittnesbeskydd i London mot att han skulle försöka få fram föremålen. Genom en siciliansk maffiakontakt skulle han vinna Anton Tkalecs förtroende. I oktober 1999 skuggade poliser männen i Zürich. Det visade sig att maffiakontakten hade ljugit om sitt samröre med Tkalec. När Van Rijn pressades av polisen påstod han att han inte var inblandad, men att den sicilianske mannen hade planerat att själv köpa föremålen, kopiera dem och lämna förfalskningarna till Scotland Yard. Van Rijn påstod att han fått ”tillstånd” att fortsätta med sin egen tvivelaktiga affärsverksamhet mot att han hjälpte polisen. Vidare hävdade han att polisen och den ungerska regeringens representanter planerat att kidnappa och tortera Tkalec. Scotland Yard dementerade kraftigt dessa påståenden.

Lord Northampton anklagade sin förvaltare för att ha använt hans pengar till att köpa falska papper angående skatten och gjort den osäljbar. I februari 2000 avslöjades det att lorden fått till stånd en uppgörelse som gav honom en hisnande summa 24 miljoner pund i skadestånd. Eftersom inget land ansågs ha tillräckligt med bevis under rättegången som slutade 1993, är det fortfarande Lord Northampton som är den värdefulla men osäljbara skattens ägare, trots de polisiära fakta som uppdagats. I april år 2000 gick ungerska myndigheter ut i TV och erbjöd en belöning på 10 miljoner forint (ca 380.000 svenska kronor) för information som kan hjälpa polisen att få till stånd en ny rättegång, avsluta fallet och få föremålen flyttade till Ungern.

### *Silverserviser i Romarriket*

Stora serviser med rikt dekorerade fat och kannor var inte ovanliga i Romarriket och många kommer i från verkstäder i den östra delen av riket. De flesta fynden av silverserviser har gjorts i rikets gränstrakter, där hot utifrån var mest påtagligt. Flera har dessutom daterats till 300- och 400-talen,

då situationen i romarriket var mycket turbulent. Många föremål var gåvor med mottagarens namn och lyckönskningar till denne eller denna. Det finns stilmässiga likheter mellan flera av de kända silverskatterna som gör att de kan dateras till mitten av 300-talet. Bland annat tenderar tallrikar att vara större än tidigare. Även på väggmålningar från samma tid kan enorma uppläggningsfat ses. Förgyllning och niellodekorationer är vanliga, liksom geometriska mönster. (*Niello är en dekorationsteknik där man i ett graverat mönster insmälter en svartfärgad legering av silver, koppar, bly och svavel.*) Det är dock svårt att exakt sortera föremålen och hänföra dem till olika verkstäder. Att skatterna hittats på så olika ställen i romarriket behöver inte tyda på lokala verkstäder, utan snarare på ett komplext handelsmönster. Då det fanns många centra, Konstantinopel, Rom, Alexandria, Milano, Naissus och Thessalonica, för att nämna några, är det svårt att säkerställa vilken som var den ledande eller ”trendskapande” verkstaden. Eftersom serviserna var statusföremål och ofta gåvor av ett eller annat slag kan de mycket väl ha transporterats långa sträckor och även ha varit ett beställningsarbete från en speciell verkstad. Mildenhallskatten i England är ett exempel på en skatt som tros ha tillverkats i öst, men grävdes ned av sin ägare i väst.

### *Seusoskattens ursprung*

Seusoskatten är unik på grund av att föremålen är så stora och så tunga. Den största tallriken är över 70 cm i diameter och väger nästan 12 kilo! Föremålen har även ovanligt väl bevarade dekorationer med nielloinlägg och förgyllningar. Seusoskatten består av fjorton silverföremål; fyra tallrikar, fem kannor, en amfora, ett tvättfat, två situlae (hinkar), samt ett skrin. Katalog över föremålen finns i Maria Mundell-Mangos och Anna Bennetts bok *The Seuso treasure*, i vilken föremålen finns mycket utförligt beskrivna och tydligt fotograferade. För detaljbilder och fullständig ikonografisk redogörelse rekommenderas detta verk varmt.

Av de tre länder som gjorde anspråk på Seusofyndet, var Ungern det enda som presenterade väl underbyggda argument. Sothebys hade exportpapper på föremålen från Libanon och det var därför man kontaktade detta land. Libanon förnekade exportdokumentens äkthet, men hävdade

ändå att det var därifrån föremålen kom och att de blivit illegalt utförda ur landet. Detya har dock inte kunnat bevisas och Libanon drog tillbaka sina anspråk.

Kroatiska experter kunde inte enas om en fyndplats och de föreslagna platserna ligger långt ifrån varandra. Metallurgisten Peter Northover från Oxford representerade från början den kroatiska sidan, men kom fram till att jordartsproverna stämde överens med dem som hans ungerska kollegor haft med sig inför rättegången. De ungerska representanterna kände sig mycket missnöjda med det bemötande de fick under rättegången. Vid ett flertal tillfällen ansåg de att tolkarna översatte fel när ögonvittnen som sett skatten lämnade sina redogörelser, vilket bidrog till att förvanska bevisningen. Man fick inte heller åberopa de jordartsprover som tagits med som bevis. Ett vittne berättade att han hjälpt Sümegh att rengöra ett av föremålen och att han använt sandpapper, som lämnade märken i metallen. Trots att han kunde tala om precis var dessa märken fanns ansågs inte heller detta vara tillräckligt stark bevisning för att placera Seusoskatten i Ungern.

*The London University Institute of Archaeology* gjorde en mängd tester som bland annat visade att skatten legat gömd i närheten av kalksten. Att alla föremålen funnits på samma ställe som kopparkitteln kan fastställas eftersom de hade samma sammansättning av metaller och andra ämnen i det tunna lager av ”damm” som täckte dem. Det går dessutom att se hur vissa av föremålen legat i kopparkitteln. Forskarna är ense om att föremålen inte alls tillverkats samtidigt, utan att det kan skilja ganska mycket i tid mellan dem. Flera av de tekniker som använts på föremålen i skatten kan dateras till senromersk tid. Ett viktigt tidpunkt att ta i beaktande när tillverkningens datering diskuteras, är när ägarna grävde ned sin skatt. De ungerska forskarna nämner som senast möjliga datum 430-talet e.Kr. Då flyttades befolkningen till provinsens sydvästra del och den nordöstra intogs av hunnerna. Efter denna tidpunkt bör det inte ha funnits kvar välbärgade familjer i området som haft den här sortens föremål i sin ägo. Föremålen i skatten har använts under lång tid, upp till 150 år. Tallrikarna är blankslitna, eller väl ”polerade”, man kan se spår av reparationer och nya inlägg av niello och förgyllning. Tillverkningsorten är självfallet av intresse,

men bör inte användas som bevis för var silverskatterna hört hemma under sin användningstid. Beställningsarbete med särskilda önskemål från beställare, som i fallet med den personliga framställningen av Seuso och hans familj på jaktallriken, kan ha medfört att det inte alltid var den geografiskt närmast belägna verkstaden som fick beställningen. Silverföremålen kan ha fungerat som statusgåvor inom eliten i det område Seuso bodde. Om så är fallet skulle silverföremålen kunna komma från helt olika håll i riket, och till slut samlats i Pannonien som resultatet av en lång kedja av gåvoutbyte.

Det har lagts stor vikt vid att undersöka fakta om det kärl föremålen låg i, eftersom detta skulle kunna knyta dem till en specifik fyndplats. Att föremålen låg placerade i en kopparkittel har bidragit till att de bevarats så väl, och de var dessutom inslagna i en bit tyg. Med hjälp av C14-metoden har sot från kitteln underdel daterats till mellan

140–410 e.Kr. Parallella fynd i Donau-området har dateras till tidigast 260 och senast 400 e.Kr. En kittel av exakt samma typ har hittats strax söder om Polgárdi i nordöstra Pannonien. Den kallas för Igarkitteln och har intressant nog också använts till att förvara en skatt. Gällande den exakta fyndplatsen menar de ungerska forskarna att det går att peka ut området kring Balatonsjön. Teorin baseras på kitteln exakta utseende. En metallverkstad som var i bruk in på 200-talet e.Kr. hittades i Ungern i början av 1900-talet. Tre kittlar från denna verkstad har exakt samma typ av metallsöm som den Seusoskatten låg i. Tillverknings sättet är typiskt för östra Pannonien området kring Balatonsjön.

### *Jakttallriken*

Jakttallriken, eller Seusotallriken, är det mest kända av föremålen i servisen eftersom en av inskriptionerna på denna har givit skatten dess namn. Motivet, en familj som intar en måltid i det fria samt jaktscener, är inte ovanligt. Det förekommer t.ex. i mosaiker i norra Afrika och i villan *Piazza Armerina* på Sicilien daterad till början av 300-talet. Det finns dessutom stora likheter med Cesenatallriken som hittats vid Italiens östkust och är daterad till 325–50 e.Kr.





Detalj från Seusos jaktallrik.

I Kaiseraugstskatten från Schweiz finns ytterligare två paralleller, ”Seacity” tallriken och Ariadnetallriken kallas de och de påminner i utseende och teknik om jaktallriken. Kan det vara så att alla tallrikarna kommit från en och samma verkstad?

Det finns något som skiljer jaktallriken från de andra. Bilden i mitten utmärker sig genom att vara mycket personlig i sin framställning, då ett personnamn, SEUSO, och två andra namn PELSO och INOCENTIUS, finns angivna. Inocentius är troligen namnet på Seusos häst. Ett av argumenten från Ungern som stödjer teorin om den riktiga fyndplatsen är inskriptionen PELSO, vilket är det tidigare namnet på Balatonsjön. Sjön finns nämnd i antika källor och hette så före den romerska invasionen. *Pelso* bytte namn under 800-talet, när slaviska folk slog sig ned i området. De kallade sjön *Blato*, vilket blev till *Balaton* i det ungerska språket. Inskriptionen PELSO som finns på jaktallriken är placerad över scenen med vatten och fiskar, runt omkring syns träd. Skogen visar att det inte är frågan om en utflykt till havet, utan att man befinner sig vid en insjö. Detta kan indikera att ägaren till silverföremålen bodde i närheten av

Balatonsjön. Om den som smugglat eller sålt föremålen varit medveten om innebörden av namnet Pelso hade inskriptionen antagligen varit förstörd idag, eftersom det då hade varit mycket svårare att försöka spåra Seusoskatten.

År 313 utfärdades ett toleransedikt av Konstantin den store och kristendomen accepterades som religion. Det är just bland silverskatterna från 300-talet som de första kristna symbolerna dyker upp och symbolen för Kristi namn, ChiRho-tecknet, förekommer på föremål som för övrigt har ”hedniska” motiv. Jakttallriken har en kristen symbol. ChiRho-tecknet, förkortningen för Kristus inleder inskriptionen där Seusos namn ingår. Mitt på bilden finns ett stort fat som står på en trefot, det vill säga en ställning tillhörande en servis, och detta kan vara av intresse med tanke på ett annat ungerskt fynd som kan höra samman med skatten. För över hundra år sedan hittades just en stor trefot i närheten av Polgárdi, ungefär 15 km från Balatonsjön. Den är av silver och helt unik i sitt slag, precis som föremålen i servisen och står nu på Nationalmuseet i Budapest. Trefoten tillverkades någon gång under mitten av 300-talet e.Kr. och kan mycket väl ha hört ihop med Seusoskatten. Den är exceptionellt stor, 115 cm hög och 10 kilo tung, och påminner rent stilmässigt om vissa av föremålen i skatten. Det är känt att skatter delats upp och gömmts på olika platser i närheten av varandra, vilket skulle kunna förklara varför trefoten inte låg med skatten. Dessutom är den för stor för att få plats i kopparkitteln som föremålen låg i.

### *Seuso*

Personnamnet Seuso var varken grekiskt eller latinskt. Forskaren Maria Mundell Mango anser att namnet var keltiskt, eller möjligen germanskt. De ungerska forskarna Mihály Nagy och Endre Tóth hävdar däremot att namnet är av ett helt annat ursprung. Av alla kända namninskriftioner i Pannonien, är de flesta romerska eller grekiska. De var alltså inte ”etniska”, utan tagna namn, och det är därför extra intressant att ta reda på vem Seuso var. Av alla namn som finns bevarade är det bara *Deuso* och *Reuso* som också slutar på *-so*. De kan vara keltiska namn, men trots likheten menar de ungerska forskarna att dessa namn inte är relaterade till namnet Seuso. Istället jämförs Seuso med de thrakiska namnen *Seuthes*, *Seutes* och

*Seuto* som finns representerade bland inskriptioner från 100–200-talen i territorier som beboddes av infödda thraker under romartiden. Det fanns thrakiska kungar som bar de här namnen och en stad som hette *Seuthopolis*. Folket i de här trakterna var de svåraste att ”göra romerska” och just därför har deras namn levt kvar. Det finns exempel på flera varianter av namnet i Pannonien, till exempel bodde en Seutes i Aquincum. En del thrakiska personnamn slutar liksom de keltiska på *-so* eller *-zo*.

I Pannonien fanns under 200-talet ingen thrakisk befolkning, men 295 e.Kr. skedde en förändring. Människorna som bodde vid Karpaterna flydde eftersom goter invaderade området. I nordöstra Pannonien har arkeologer grävt ut rester av karpatiska bosättningar med thrakiska element. Det är därför mycket troligt att *Seuso* kan vara en dialektal variant av *Seutho*. Kanske flyttade Seuso till Pannonien år 295 i egenskap av karpatisk ledare? Han måste ha varit lojal mot den romerska kejsaren och skulle kunna ha fått delar av silverservisen i samband med ett besök av högt uppsatta romare. Seusos eller någon äldre släktings uppgift kan ha varit att befolka och ta hand om området kring Balatonsjön. Kejsar Galerius torr-lade detta land och fällde en del skog för att få tillgång till mer användbar mark och det behövdes människor som kunde bo där. Människor som flytt var kanske enklare att ”placera” där, än något annat folkslag. I Balatonsjöns närhet låg viktiga romerska vägar och knutpunkter. Därför var det av stor vikt att invånarna där och deras ledare var lojala mot romarna. Det var av någon anledning viktigt att namnge Seuso på tallriken, kanske för att framhålla Seuso som person och försäkra sig om hans och hans ättlingars lojalitet. Seuso kan ha varit vän med någon betydande person, och därför har jaktallriken fått sin personliga framställning där det visas var han bodde och vilken hans favorithäst var. ChiRho-tecknet får anses vara ett bevis för att han understödde, eller i varje fall accepterade den nya religionen och kejsaren.

### *Den romerska villan*

I Pannonien har de flesta romerska villor, ibland kallade palats, hittats i närheten av Balatonsjön. Termen *villa* avsåg från början en producerande lantgård – *villa rustica* – medan palatset eller *villa urbana* låg inne i staden.

Många människor i de högre samhällsskikten tenderade att spendera mer och mer tid borta från städerna och istället bo på sina lantegendomar och njuta av livet på landet. Området vid Balatonsjön genomskars av tre stora vägar och det var i anslutning till dessa vägar som villorna anlades. Från början var det inflyttade romare som bodde i villorna, men under det första århundradet e.Kr. övergavs den keltiska byggnadsstilen av lokalbefolkningen och man anammade stället den italiska. Det vore otroligt värdefullt att kunna knyta Seusoskatten till en *specifik* villa. Alldeles i närheten av den föreslagna fyndplatsen vid Szabadbattyán och också nära Polgárdi, finns en stor villa och i närheten rinner floden Sarvíz. Redan på 1970-talet ägde räddningsgrävningar rum och man fann då en romersk blykittel, spår av flera stora byggnader samt fragment av brons och blått glas. Fynden daterades från slutet av 200-tal till slutet av 300-talet, undantaget ett av husen som daterades till 400-tal. Grävningarna fortsatte sedan inte förrän på 1990-talet i den ungerska arkeologen Gabriella Nádorfi regi. Hon började gräva i de redan undersökta områdena och fann ett intakt hypocaustgolv (värmesystem) i en av byggnaderna. Dessutom hittades rester av fresker, metallföremål, vapen, människoben, keramik, mynt, bitar av glasföremål och fönsterglas. Utanför byggnaden upptäcktes en stenlagd promenadstig som leder till floden Sárviz. Detta är särskilt intressant med tanke på motivet på jaktallriken, där Seuso och hans familj ser ut att inta sin måltid precis vid kanten av vattnet. Villan är en del av ett stort byggnadskomplex, som bör ha tillhört en mycket rik familj. Nádorfi vill inte spekulera för mycket över huruvida det kan ha varit Seusos palats, men hon menar att villan absolut kan kopplas till en välbärgad militär ur samhällets toppskikt.

Villorna var en stor del av ekonomin i Pannonien under senare hälften av 200-talet och genom hela 300-talet. Attacker utifrån drabbade även dem som bodde på lantgårdar. Efter år 260 var läget mycket kritiskt och flera föremål från den tiden och framåt har hittats nedgrävda i området kring Balatonsjön. Enligt min åsikt är det mycket som talar för att vi kan placera Seuso och hans familj i denna miljö. Området var strategiskt viktigt, både med tanke på de romerska vägar som genomkorsade landskapet och närheten till rikets gräns. Den viktiga staden *Gorsium* låg dessutom

nära. Seuso skulle kunna ha varit inte bara militär, utan även politiker, med en bostad inne i staden och en vid Balatonsjön. Oavsett om han vunnit aktning genom sin släkt eller genom sin rikedom kan det konstateras att han varit en betydelsefull person, kanske i direkt kontakt med maktbävarna i Rom. Pannonien var en provins med turbulent historia och en lång gräns som det krävdes mycket resurser för att försvara. Det var självklart av största vikt att förlita sig på de lokala militära ledare som fanns att tillgå. När det gäller Seusos namn och etniska härkomst krävs det ytterligare studier för att säkert kunna avgöra huruvida han var från västra delarna av romarriket, eller om han var från Thrakien. Vi kan inte bevisa att han bodde i just den villa som Nádorfi grävt ut, men om det ska gå att spåra Seuso bör man koncentrera sig på en plats som denna.

### *En rysare med lyckligt slut?*

Seusoskatten kan ha varit välkänd på den illegala konstmarknaden i över tjugo år, men kom till allmän kännedom först år 1990 när auktionsfirman Sothebys fick i uppdrag av skattens nuvarande ägare, Lord Northampton att sälja den. Skatten har bedömts vara värd upp till 100 miljoner pund och inget av de länder som gjorde anspråk på den ansågs ha tillräckligt stark bevisning i rättegången som avslutades 1993. Seusofyndet är omgivet av dunkel och många frågetecken. Den person som kan ha känt till mest om skatten, professor András Mócsy, tog med sig det han visste i graven. Lord Northampton, den numera osäljbara skattens ägare, hävdade att han köpt föremålen i god tro, och det är omöjligt att bevisa motsatsen. Ett stort antal advokater, konsthandlare och smugglare verkar ha varit inblandade i skattens förflyttning och försäljning. Stämmer det dessutom att det fortfarande finns fler föremål som tillhör samma fynd, och i så fall hur många? Skatten är inte bara ett unikt fynd utan kontext, utan kanske en mindre del i en medveten och systematisk utarmning av kulturarvet som pågick för tjugo år sedan, och som pågår idag.

Det står enligt min åsikt definitivt klart att Seusoskatten kommer ifrån Ungern, inte bara på grund av de arkeologiska argumenten, utan även med tanke på de polisiära omständigheterna, Scotland Yards inblandning och de berörda konstsmugglarna. Ett ortnamn som återkommer vid ett flertal

tillfällen i olika sammanhang är Polgárdi. Där bodde József Sümegh som hittade skatten. Där hittades den magnifika trefoten för mer än ett hundra år sedan. Polgárdi ligger dessutom relativt nära både Balatonsjön och den utgrävda villan vid Szabadbattyán. Polgárdi och området kring denna ort är av central betydelse om man ska kunna finna fler och säkra bevis för att det var här Seuso bodde och här skatten gömdes. Även om vi i dagsläget inte kan veta exakt vilka år Seuso levde och inte känner till hans etniska bakgrund kan vi placera personen Seuso i en möjlig kontext; 300-talets Pannonien, på en lantgård mycket nära Balatonsjön, kanske i den romerska villan vid Szabadbattyán. Sammantaget har en stor mängd fakta blivit kända och det finns det nu mer än tillräckligt med information för att gå vidare med både arkeologiska och rättsliga undersökningar, anser jag.

Seusoskatten är ett exempel på hur långt smugglingen av arkeologiska fynd kan gå, folk går över lik för att tjäna pengar i den här branschen. József Sümeghs mördare går fortfarande fri och brottet är nu preskriberat. Ungern förlorade visserligen rättsprocessen om äganderätten till skatten, men kanske kommer någon träda fram med upplysningar som kan föra fallet vidare. Skattens framtid är idag mycket ovisst, men det sägs att Lord Northampton planerar att arrangera en utställning. Många tror att den ungerska regeringen kommer att försöka få tillstånd att köpa skatten, men tills vidare står föremålen inlåsta i ett bankvalv någonstans. Trots nederlagen hittills har i varje fall något uppnåtts; Föremålen går inte att sälja och Seusoskattens tvivelaktiga förflutna har blivit känt världen över!

# Rättmätig ägare sökes

## The Fenlands i romerska Britannien

Margareta Jonsson, D-student i antikens kultur och samhällsliv

Kan vi någonsin få veta vem som ägde ett visst stycke mark under antiken? Min frågeställning gäller i första hand "the Fenlands" i provinsen Britannien. Visst är det en hisnande tanke att få fram namnen inte bara på de personer som ägde marken utan också på dem som brukade den. Tråkigt nog är de arkeologiska bevisen för ägande högst försumbara. Inga skrivna källor refererar till detta i romerska Britannien. Detta gäller även s.k. kejserligt ägda egendomar, vilka är knapphändigt dokumenterade. Det finns fragmentariska inskrifter men dessa visar främst på att det fanns gränslinjer mellan statliga och privata egendomar, men inga säkra bevis för var och hur dessa gick syns i materialet. Så allt är upp till oss och vad vi som åskådare vill se eller fruktar att se. Kulturell identitet kan ge en bild av invånarna i en region, men även här gäller att det är vi själva som återskapar bilden med utgångspunkt från våra egna förutsättningar.

### *The Fenlands – inte vilket stycke mark som helst*

The Fenlands är ett väldigt lågland, som sträcker sig in i de nuvarande grevskapen Norfolk, Cambridgeshire och södra Lincolnshire, ett till synes helt vanligt jordbrukslandskap beläget på behörigt avstånd från en större stad, långt från maktens centrum. Klimatet förändrades drastiskt ca 600 f.Kr., då en höjning av havsytan lade hundratals kvadratkilometer av bördig mark under vatten. Läget vid havet och mer eller mindre regelbundna höjningar och sänkningar av havsnivån gör att marken under långa tider varit mer eller mindre träsklik. Vi har att göra med ett område med många olika tolkningsmöjligheter, där stora delar av landskapet har blivit synliga med hjälp av flygfotografier – samtidigt som det är fullt av olösta utmaningar.